

УДК 821.111-3-92:801.82Ч.Діккенс
DOI: 10.31471/2304-7402-2024-20(74)-391-399

**РОМАН ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА «ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ
ПІКВІКСЬКОГО КЛУБУ»: ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ДИСКУРС**

Зоряна Родчин

*Івано-Франківський національний медичний університет;
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Бандери 79 а;
тел. + 380 (342) 750160; e-mail: zrodchyn@ifnmti.edu.ua*

У статті проаналізовано журналістські прийоми в романі «Посмертні записки Піквікського клубу» класика англійської літератури Чарльза Дікенса. Окреслено, що письменник мав можливість споглядати зміни в соціумі, висловлював міркування щодо правління в державі, інколи вдаючись до нищівної критики не лише в промовах, але й у творах. При цьому увиразнено думку: прозаїк торкався ледь не всіх вад, недоліків й проблем суспільства. Обґрунтовано позицію, що спроби автора спрямовані не лише на якомога достовірніше відтворення історичних подій і суспільного тла, а й на передачу «справжньої природи» стосунків людина-соціум. Підкреслено, що, перетворюючи буття у творі за законами добра, Чарльз Діккенс закликає до трансформації реального світу за тими ж принципами.

Ключові слова: журналістика, репортер, роман, Ч. Діккенс, персонаж, новаторство.

Постановка проблеми й обґрунтування її актуальності. У позаминулому віці складно не зауважити швидкого розвитку журналістики, а також того, з якою інтенсивністю вона впливала на життя громадян. Саме публіцистика та література завжди йшли пліч-о-пліч. Тож величні постаті письменства різних країн не залишали поза увагою будь-яких сфер існування людини.

Серед таких художників слова варто згадати одного з найвидатніших класиків англійської літератури Чарльза Дікенса. Автор знаменитих творів – «Посмертні записки Піквікського клубу», «Пригоди Олівера Твіста», «Ніколас Нікльбі», «Девід Копперфільд», «Холодний дім», «Повість про двоє міст», «Великі сподівання», «Наш спільний друг», «Таємниця Едвіна Друда» – був не просто потужним представником світового письменства, а й символом Англії.

«Посмертні записки Піквікського клубу» – перший роман у творчості Дікенса. Саме тут письменник утілює власні життєві принципи й ідеали, поєднує величне з буденним, ліризм із публіцистичними концеп-

ціями, реалізм із романтизмом, історичне тло з художньою вигадкою. Це не лише соціальна епопея про народ, а й філософський «трактат» із ретроспекцією в минуле.

Актуальність статті полягає в тому, що тема дослідження допоможе всебічно розглянути проблематику журналістики XIX ст. у Англії, а також вказаного суспільства згаданої епохи з його вимогами на твір Чарльза Дікенса. Крім того, слід зазначити, що виокремлені питання існують і сьогодні, а саме тому постає необхідність звернення до названого роману задля переосмислення цінностей суспільного буття. Тож і на сьогодні тема не втрачає актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою роботи постали розвідки, створені впродовж XX ст., а також напрацювання сучасних учених. Особливо ретельно й усебічно художній світ Англії XIX ст. і, зокрема, життєвий та літературний шлях Чарльза Дікенса розглядав З. Я. Лібман. Слід зацентувати на суттєвих дослідженнях Г. Давиденка, О. Чайки. Крім того, творчість письменника вивчав і Освальд Бургардт. Перелік науковців, звичайно ж, можна продовжити, адже, безумовно, їхні праці набувають вагомого значення щодо вищесказаного, але винятковим, безперечно, залишається науковий матеріал останніх десятиліть, починаючи з 70-х років минулого віку.

Мета дослідження – розкрити соціальні й історичні особливості XIX ст. крізь призму публіцистичності в романі «Посмертні записки Піквікського клубу». Задля досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- визначити журналістську публіцистику як концепцію в творі «Посмертні записки Піквікського клубу»;
- окреслити елементи відображення англійського соціуму за допомогою публіцистичних елементів у романі;
- виокремити особливості перенесення тогочасних подій на сюжетне тло роману.

Чарльз Діккенс – одна з найбільш визначних і багатогранних постатей в англійській літературі, адже належить до тієї категорії письменників, які пов'язали життя і з журналістською діяльністю. Так, здобувши освіту, ставши блискучим репортером, а потім і відомим художником слова, митець здобув славу у літературній діяльності, оскільки завдяки журналістським здібностям і вмінню дошкульно говорити про все, що бачив на власні очі, описувати кожную деталь, досяг неабиякого успіху. «Саме тоді, коли я працював репортером, – якось казав Дікенс своєму другові, заздрісникові й, зокрема, майбутньому біографові Джону Форстерові, – навчився швидко поринати у вир життя і, нічого не лякаючись, освітлювати світильником найпотемніші його закутки. Спочатку все написане бачилося мені тільки ескізом, більш чи менш удало вихопле-

ним із панорами буття, яка постійно змінює свої обриси. Та варто було мені об'єднати в одне ціле всі ці зарисовки, як починало здаватися, начебто переді мною розливається бурхливий потік життя, в якому я все ж таки можу помітити будь-яку міліну, почути кожен сплеск хвилі» [Цит за: 5, с. 18]. Тож завдяки такому підходові, талант Дікенса до письменства розкрився уже в його ранніх творах.

Ще в дитинстві майбутньому прозаїкові швидко довелося зіткнутися з жорстокою реальністю світу та пізнати інший його бік, повний страждань, егоїзму й болю: художник слова побачив, як живуть каторжани у в'язницях і сироти в притулках, як багатії експлуатують дитячу працю тощо. Саме такий досвід, котрий, безперечно, вплинув на 12-річного підлітка, потім утілив у творчість зрілий письменник, який створив цілу галерею «втрачених» героїв – «бомжів», жебраків і знедолених. Вищеописане, однозначно, вплинуло й на публіцистичну діяльність Дікенса. Автор зумів поєднати високе й низьке, веселе й сумне, зокрема використовуючи це все для викриття тієї деморалізації, користолюбства й прагматизму, які панували в оточенні англійського суспільства ХІХ століття. Як влучно зазначає Захар Лібман: «За маскою письменника, що сміється, ми гадуємо суворе обличчя, його пильні, сповнені тривоги й турбот очі... Вони бачать, як створені індивідом речі, зливаючись у демонічну стихію фатальних сил відчуження, обертають саму людину на річ, на автомат. І тоді на поверхню бурхливого потоку безтурботних веселощів зненацька спливає гірка людська сльоза, а у відлунні голосного невтримного сміху чутливе вухо може вловити притлумлений стогін» [5, с. 10]. Тож не дивно, що коли читаємо твори письменника, насамперед заглиблюємося в проблеми епохи, відтак не забуваймо й про те, що зазвичай сатира й іронія непомітно вливаються в «потік» гумору.

Так, будучи романтиком, Чарльз Дікенс, бачив трагедії та недолю, розумів несправедливість і егоїзм, що панували в світі, однак усе одно вірив у людство та мріяв (інколи дещо наївно) про щастя простих смертних. Це, власне, вказує на суперечливість поглядів Дікенса, що проглядаємо в творчості письменника. «Дікенс спроможний освітити серце будь-якого читача любов'ю до людини, проте – в цьому й полягала внутрішня трагедія митця – часом його людинолюбство й беззастережне засудження буржуазного суспільства поступалися перед абстрактними філантропічними ідеями» [5, с. 11]. «Життя навчило Дікенса утверджувати добро й картати зло, кепкувати з дрібних людських вад і водночас із гнівним сарказмом викривати соціальні потворності доби, що породила це жорстоке зло» [5, с. 12]. Саме завдяки цьому новаторство англійського письменника полягає у формуванні таких персонажів (при цьому найбільш точно наближаючи характери героїв до типів реальних людей), в образах яких переплітаються зовсім різні, протилежні риси. Адже майже

в кожному творі Діккенса відображено протистояння між добром і злом, і хоча останнє не завжди зазнає поразки, та, зрештою, отримує покарання. Навіть у цьому випадку залишається певна трагічна сугестія жорстокої дійсності, позаяк сміх Дікенса, викриваючи негативне, не залишає жодної надії на щасливий кінець.

У доробку автора натрапляємо на неповторних персонажів, які при цьому є зовсім типовими для тогочасного Лондона. Вони реальні, адже це звичайні люди, котрі ходять вузькими вуличками, набережними й площами. «Дікенс, – зауважує ще один біограф письменника Х. Пірсон, – був сам Лондон. Він став частиною кожної цеглинки, краплиною скріплювального розчину. Про Дікенсівський Лондон думаєш і говориш так, ніби Дікенс сам його побудував, і називається він не Лондон, а Дікенстаун. Якому ще письменникові має так завдячувати якесь інше місто?..» [Цит за: 5, с. 22].

Варто зазначити: письменник зображає людину як окрему особистість, у той же час уявляючи її гвинтиком великого механізму суспільства. Однак при цьому прозаїк викриває вади того ж таки соціуму, який постає перед нами крізь призму нищівного нівелювання ролі істоти та її життя. «Дивовижно, з якою байдужістю ставляться в Лондоні до життя та смерті. Людина ні в кого не викликає ні співчуття, ні ворожнечі, ні навіть холодної зацікавленості, ніхто, за винятком її самої, нею не цікавиться. Коли вона вмирає, не можна навіть сказати, що про неї забули, адже ніхто не згадував про неї за життя» [Цит за: 5, с. 22]. Таким чином, проблема самотності, відчуженості, байдужості настільки гостро постає перед автором, що майже кожен його твір просякнутий «сльозами, які приховані за сміхом», особливо стосовно жаків тогочасної Англії.

До слова, Дікенс і як кореспондент, і як письменник нещадно ставав на про з несправедливістю суспільства. «Його уїдливі репортажі та перший роман – «Посмертні записки Піквікського клубу» – були спрямовані проти страшної Флітської в'язниці, де тюремники знущалися із засуджених. Уважають, що саме критика Діккенса сприяла тому, що в'язницю закрили» [8, с. 156].

Спершу це були наче невеличкі тексти до ілюстрацій про пригоди доброго містера Піквіка та його друзів. Лише згодом, після виходу декількох розділів, сукупний епічний текст почав виконувати провідну роль. Таким чином, унаслідок виходу «Записок», одного з найперших романів, на письменника зійшла заслужена слава...

«Найістотнішим у створенні сюжету «Записок Піквікського клубу» та в змалюванні головних персонажів вважають вплив традицій англійського роману XVIII століття в тих його модифікаціях, які постають перед нами у творах Дефо, Філдінга, Смоллетта» [6, 40]. Через виокремлення «домінанти» збагачення, особливо шляхом шахрайства,

з'являється тип пікареского героя. Гадаємо, що саме пародію на шахрайський роман хотів написати Дікенс, украсивши таким чином у власну працю образ тогочасної «старої Англії». При цьому автор акцентує на персонажах, які ще живуть справжніми цінностями, але вже поступово стають на «хибний шлях», котрий веде до загибелі.

Дослідники творчості Чарльза Дікенса звертали увагу на журналістську природу «Записок», їхній зв'язок із подіями сьогодення, який знаходить вияв і в тому, що сам автор приурочував описані ним події до певних пір року, до дат календаря: в червневому випуску міститься опис гри в крикет, у жовтневому – мова йде про полювання, в лютневому – містер Уінкль демонструє свою «майстерність» катання на ковзанах, а в січневому – розповідається про святкування Різдва тощо. Розгортаючи випуск у вересні, читач дізнається, що відбувалося з героями в серпні, а в березні – про те, що вони робили в лютому.

Так, принцип серійного видання роману (адже твір публікувався з надзвичайною швидкістю) дозволив Ч. Дікенсу ввести до деяких випусків «Записок» найсвіжіший матеріал, поділитися з читачами враженнями й фактами, які з'являлися в процесі роботи. Окрім цього, деякі з розділів твору він навіть використав раніше, наприклад, у «Начерках Боза». Це створювало особливу атмосферу спілкування з реципієнтами: письменник ніби жив із ними спільно, відповідав на їхні запити й довірливо знайомив із тим, що нещодавно сталося з героями, чия доля йому відома тощо. Тож створюючи «Записки Піквікського клубу», Дікенс формував і завойовував читацьку аудиторію.

Головними героями згаданого роману вважають насамперед чотирьох дивакуватих і наївних джентльменів – містера Семюеля Піквіка, чие ім'я і носить створений клуб, Натаніеля Уінкля, Огастеса Снодграсса та Тресі Тапмена. Також у цьому сенсі не варто забувати й про слугу засновника клубу – Сема Уеллера, що уособлює те істинне добро, котре так рідко трапляється в людях, а також безкорисливість і, зосібна, народну мудрість. Головним антагоністом є Альфред Джингль, доміантними рисами характеру якого постають зло, шахрайство, навіть і злочинство, позаяк персонаж готовий усе зробити заради власної вигоди, грошей і потіхи.

Також існує ще певна низка дійових осіб, які, з першого погляду здавалося б, не виконують у творі ніякої важливої ролі, оскільки наявні лише в одному чи двох розділах роману й начебто мимоволі опиняються на його сторінках. Та насправді саме ці персонажі постають найважливішими. Вони – уособлення тих дрібничок, на які ми зазвичай не звертаємо уваги. Так і в цьому творі: другорядні дійові особи виконують провідну роль не лише тому, що завдяки їхньому впливу змінюються думки й учинки головних героїв, але ще й тому, що, власне, завдяки їхнім істо-

ріям, які так натхненно та самовіддано записують піквікїсти, передано суть побудови тогочасного суспільства.

Роман цікавий із точки зору журналістики ще й тому, що його написано у формі таких собі коротеньких публіцистичних нарисів, історій із життя народу. Здавалося б, у «Записках Піквікського клубу» немає жодної згадки про те, що його учасники були новинарями, проте їхня «робота» над власними нотатками спонукає замислитися щодо «газетярського» підґрунтя. Наприклад, на початку твору в нижчевказаних рядках прослідковуємо й журналістський талант Ч. Діккенса, який сам автор немов передає героєві: «Головне, що водиться в цих містах, – пише містер Піквік, – це, мабуть, солдати, матроси, євреї, крейда, креветки, офіцери й портові чиновники. На більш людних вулицях виставлено на продаж різний мотлох, льодяники, яблука, камбалу й мідії. Вулиці мають жвавий вигляд, головним чином чому сприяє весела вдача військових. Для розуму, натхненного любов'ю до людства, є справжньою насолодою споглядати цих сміливців, що бродять вулицями та колишуться від надлишку життєвих сил і міцних напоїв, особливо якщо ми згадаємо, що слідування за ними й обмін із ними жартами створює безневинну розвагу для покоління, яке підростає» [4, с. 11].

І хоча твір насичений оптимізмом, із яким навіть головні герої дивляться на світ, складно не помітити в ньому сатири, зокрема політичної. Підтвердженням постає десятий розділ: «Сині не пропускали нагоди стати в опозицію до Жовтих, а Жовті не втрачали нагоди стати в опозицію до Синіх, унаслідок чого, де б не зустрічалися Жовті й Сині – на публічному зібранні, в залі міської ради, на ринку або на ярмарку, – суперечки та міцні слівця стрясали повітря. Зайве додавати, що завдяки цим чварам кожне питання в Ітенсуїллі ставало питанням партійним. Якщо Жовті пропонували зробити новий скляний дах над ринком, Сині збирали мітинги й ганьбили їх; якщо ж Сині пропонували встановити новий водогінний насос на головній вулиці, Жовті повставали всі, як один, уражені такою жахливою витівкою. У місті були Сині та Жовті крамниці, Сині готелі та Жовті готелі, і навіть у церкві були бічні нефи – Жовта і Синя [4, с. 85]. Як бачимо, виникають сугестивні картини сьогодення.

Слід закцентувати: у творі з боку автора наявна й критика самих журналістів, як наприклад: «Зрозуміло, було важливо й необхідно, щоб у кожній з цих потужних партій існував свій улюблений друкований орган, який виявляв її думки; відповідно в місті видавали дві газети: «Ітенсуїлльська газета» і «Ітенсуїлльський незалежний»; перша захищала принципи Синіх, інша рішуче відстоювала переконання Жовтих. Прекрасні це були газети! Що за передові статті та яка полум'яна полеміка! «Наш недостойний побратим Газета», «Ця ганебна й підла газетка Незалежний», «Цей брехливий і непристойний Незалежний», «Цей злісний

наклепницький листок Газета» й подібні образи були достатньо вкраплені на шпальтах кожної з них, в кожному номері пробуджуючи почуття полум'яного захоплення та обурення в серцях містян» [4, с. 85].

Окрім того, Дікенс критикував не лише політичних діячів, а й журналістів, які «продавалися» партіям і які просто обурливо поводитися зі своїми конкурентами, що за своєю суттю суперечить етиці газетяра. Та й узагалі письменник висловлює певні сумніви щодо чесності кожного, хто працює там: «Містера Снодграсса, який інколи віддається мрійливості та меланхолії, і по сей день його друзі й знайомі кличуть великим поетом, хоча нам не відомо, щоб він хоч якимись творами давав підставу для такої впевненості. Репутація багатьох знаменитих людей, літераторів, філософів і так далі ґрунтується на такому ж фундаменті» [4, с. 409].

Дікенс піддає нищівній критиці й систему англійського судочинства, що дозволяє Додсону й Фоггу виграти явно сфальсифікований судовий позов місіс Бардль проти містера Піквіка за звинуваченням у порушенні обіцянки останнього вступити в законний шлюб. Саме тут упадає у вічі одна з найбільш позитивних рис містера Піквіка – його моральна стійкість. Він краще буде гнити у в'язниці, аніж піде наперекір сумлінню.

До слова, Чарльз Дікенс висловлює в романі певні побоювання щодо ницості й лицемірства соціуму, при цьому зовсім не втрачаючи віри в людей. Це яскраво помітно в одній надзвичайно символічній цитаті: «Похвала людей для нього – загроза підпалу, любов до людства – страхування від вогню» [4, с. 5].

Як уже було згадано, Чарльз Дікенс ніколи не втрачав оптимізму, акцентуючи, що зло існує; не приховував і не заперечував його, проте завжди вірив: добро повинно перемагати, хай би там що. Письменник висміював вади суспільства, проте наголошував, що воно не є поганим. Захоплювався людьми, які вміють боротися з труднощами; вірив, що цей світ ще можна врятувати. Художник слова, попри все, робив висновок, що життя – це скарб. Стосовно цього вбачаємо доречною таку цитату: «Він бачив, що люди, які працювали наполегливо й заробляли свій убогий хліб тяжкою працею, були безтурботні й щасливі, та що для найбільш неосвічених лагідний лик природи – незмінне джерело веселощів і радощів. Він бачив, що ті, кого дбайливо плекали та з ніжністю виховували, безтурботно проживали втрати та долали страждання, яке розчавило б багатьох людей більш грубого складу, оскільки вони (перші) зберігали в своїх грудях джерело веселощів, достатку й миру. Він бачив, що жінки – ці найніжніші та найтендітніші божі створіння – найчастіше перемагали горе, негаразди й відчай, бо вони зберігають у серці невичерпне джерело любові та відданості. І найголовніше він бачив таке: люди, схожі на нього самого, – що лютують проти веселих, щасливих, – огидні будяки на прекрасній землі, а, зваживши все добро й усе зло в світі, дій-

шов висновку, що, зрештою, це цілком пристойний і упорядкований світ» [4, с. 211].

Та й узагалі, як резюме стосовно того, що все завжди перебуває в когерентному зв'язкові, а щось погане підтягує за собою й хороше, підсумуємо: «Є темні тіні на землі, але тим яскравішим здається світло. Інші люди, подібні до кажанів або сов, краще бачать у темноті, ніж при світлі» [4, с. 409].

Варто зазначити: журналістика й публіцистика завжди залишалися серед складників непростого механізму суспільства, проте саме в ХІХ ст. набули найбільшого розмаху та впливу на життя людей. Окрім цього, тісно пов'язана з літературою, журналістика поставала не лише елементом художніх творів багатьох художників слова, а й позначала собою певні періоди трудового буття авторів.

Чарльз Діккенс, відображаючи у власному доробкові життя тогочасного суспільства, водночас висміюючи та викриваючи його вади, звертався до журналістських методів і прийомів. Зокрема, не подавав у «Записках Піквіцького клубу» персонажів як явних журналістів, проте надавав їм рис людей вказаної професії. Він висміював соціум засобами комічного, проте робив це приховано, так що з першого погляду й складно було помітити іронію та сатиру тощо.

І насамкінець... Як не парадоксально, кожен із письменників завершує власний твір “хеппі ендом”, ніби наголошуючи, що попри всі негаразди та проблеми, попри всі труднощі, маленький промінчик світла все одно завжди розвіюватиме абсолютну темряву, і поки це відбувається, надія на краще залишатиметься. Тож указане для англійського письменника поставало мотто всього життя.

Література

1. Англійський реалістичний роман. Чарльз Діккенс. Давиденко Г. Й., Чайка О. М. Історія зарубіжної літератури ХІХ-початку ХХ століття: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2011. С. 148-158.
2. Бургардт О. Чарльз Діккенс та його час. / Діккенс Ч. Олівер Твіст. Харків: Держ. вид-во України, 1928. С. 4-14.
3. Дем'яненко С. Чарльз Діккенс як видатний представник англійської літератури. *Всесвітня література в сучасній школі*. № 10 (423), 2016. С. 42-50.
4. Діккенс Ч. Посмертні записки Піквіцького клубу / пер. з англ. М. Іванов. Харків, Одеса: Дитвидав, 1937. 606 с. (Серія «Шкільна бібліотека»).
5. Лібман З. Я. Чарльз Діккенс: Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1982. 186 с. (Класики зарубіжної літератури).
6. Мацапура В. Своєрідність англійського реалізму та її відображення у творчості Ч. Діккенса. // *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2000. №10. С. 39-41.

7. Черненко М. Специфіка англійського реалізму у творчості Ч. Діккенса. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1999. № 4. С. 55.
8. Alexander D. *Creating Characters with Charles Dickens* / D. Alexander. University Park : Pennsylvania State University Press, 1991. 218 p.
9. Katie, Victoria. (2022). *Pickwick in the Papers: Charles Dickens and the Politics of Remediation in the Newspaper Press, 1836-1870*.
10. Davies James A. *The Textual Life of Dickens's Characters Text*. London: Macmillan, 1989. 187 p.

**THE JOURNALISTIC TECHNIQUES IN THE NOVEL
BY CHARLES DICKENS “THE POSTHUMOUS PAPERS
OF THE PICKWICK CLUB”**

Zoryana Rodchyn

*Ivano-Frankivsk National Medical University;
76018, Ivano-Frankivsk, Bandery Street, 79a;
tel. + 380 (342) 750160; e-mail: zrodchyn@ifnmu.edu.ua*

The article analyzes the journalistic techniques of the novel “The Posthumous Papers of the Pickwick Club” by the classic of English literature Charles Dickens. It outlines the writer’s ability to observe the changes in the society. He expressed his considerations about the government in the state, sometimes resorting to devastating criticism not only in speeches but also in his works. At the same time it is emphasized: the writer exposed all the flaws, disadvantages and problems of the society. It is justified: the author’s attempts not only to reproduce historical events as truthfully as possible, but also to convey the “real nature” of human-society relations. It is stressed that, transforming the existence according to the laws of good in his work, Charles Dickens calls for the transformation of the real world in accordance with the same principles.

Key words: *journalism, reporter, novel, character, innovation, good.*